

Speurtocht naar oude Heerenweg

Ooit liep er een belangrijke weg tussen Stavoren en Steenwijk: de Heerenweg. Joop van der Tuin uit Steenwijk, geboren in 1940 en opgegroeid in Leeuwarden, is er in hoge mate door gefascineerd en begon een zoektocht in archieven en in het landschap.

We kunnen het ons tegenwoordig met autosnelwegen en spoorlijnen amper meer voorstellen. Maar lang geleden werden belangrijke verbindingen feitelijk gevormd door karrensporen en modderige landwegen. Een zo'n hoofdverbinding was de landweg van Stavoren naar Coevorden. Deze wordt genoemd in de Negende Keur, een Fries wetsartikel dat mogelijk uit de negende eeuw stamt. Maar waar liep die landweg eigenlijk precies?

Joop van der Tuin: „Iemand zei eens: Steenwijk is ontstaan aan de heerweg van Stavoren naar Coevorden. Toen vroeg ik me af: Stel dat je liep van Stavoren naar Coevorden, waarlangs liep je dan in die oeroude tijden?”

Die vraag bleek het begin te zijn van een interessante speurtocht in de historie. In april 1996 sprak Van der Tuin erover in een bestuursvergadering van de Historische Vereniging Steenwijk, waarvan hij de voorzitter is. Er gingen brieven naar (cultuur-)historische verenigingen, historici en de burgemeesters van Stavoren, Steenwijk en Coevorden. Vervolgens kwamen er brieven terug met informatie en tips.

Daar heeft ertoe geleid dat er een soort van werkgroep is ontstaan. De leden van deze werkgroep leveren bij tijd en wijle informatie en worden van de voortgang van het project op de hoogte gehouden. Behalve Joop van der Tuin zijn dat Hendrik de Jong te Tjalleberd, Wim Lofvers in Bakhuizen, Willem Zwaup in Havelte, Michael Gerding uit Assen, Albert Booi uit Westerbork en M. Dijkstra uit Coevorden. Ook de onlangs overleden archeoloog Herre Halbertsma uit Amersfoort zat erbij.

Het terugvinden van zo'n eeuwenoude landweg is erg moeilijk. Van der Tuin: „Er zijn geen geschreven bronnen, waar het in staat, maar dat wil nog niet zeggen dat het niet uit te vinden is. Mijn onderzoek heeft me geleerd dat zo'n oude verbinding in feite uit twee soorten

wegen heeft bestaan: een route over de vaste hoge gronden, die niet kaarsrecht loopt en hele rechte stukken, die je vindt op de lagere gronden. Om af te snijden door een stuk veen of als overgang over een riviertje hebben ze kunstmatige stukken gemaakt. In Friesland kom je zulke wegen tegen als de gravinneweg. Dat betekent: de gegraven weg. Zo'n benaming lijkt niet logisch, maar is het wel: als je een weg gaat aanleggen, begin je met graafwerk.”

„De route door Drenthe is niet het grootste probleem. Daar liepen de oudste wegen gewoon over de hogere vaste delen. De oudste kaart van Drenthe is die van Cornelis Pijnacker uit de zeventiende eeuw. De kans is groot dat de wegen die daarop staan, er 500 jaar eerder ook al waren. En sommige van die wegen kunnen er in de prehistorie al zo hebben gelezen.”

Maar in Friesland heb je aan die oudste kaarten niet veel. Ver voor die oudste kaarten werden gemaakt was er in Friesland al veel gebeurd. Bij het opsporen van de landweg op Fries gebied wil Van der Tuin andere bronnen aanspreken. Van belang is in de eerste plaats de geologie van het gebied. Ook in Friesland zal de landweg bij voorkeur over de hoogste gedeelten in het landschap hebben gelopen. Het is zaak, die zo goed mogelijk op te sporen.

Maar ook veld-, straat- en watervallen kunnen uitsluitend geven. Op tal van plaatsen liggen bijvoorbeeld zogenaamde herenwegen, en dat wijst er vaak op dat we te doen hebben met eeuwenoude en belangrijke landwegen. Archeologische vondsten kunnen ook interessante gegevens opleveren. Van der Tuin heeft daar positieve ervaringen mee. Zo is er bij Havelte eens een bronsgieterij uit de laatste eeuwen voor het begin van de jaartelling gevonden. Die bronsgieterij lag, zo heeft hij vastgesteld, vrijwel

naast een landweg met de naam Oude Heerenweg.

Interessant is ook zijn speurtocht naar de exacte vindplaats

van de Romeinse munten van Onna. Die munten zouden daar zijn achtergelaten in de tijd van de Romeinse veldtochten in de richting van de Elbe. Die muntschat werd in 1884 gevonden door een kleine boer, Boonstra, die met landontginning bezig was. Men heeft destijds verzuimd, de nauwkeurige ligging van de vindplaats op te tekenen.

Van der Tuin heeft eens geprobeerd uit te vinden waar de munten precies waren gevonden. „Volgens de overlevering was het dichtbij de provinciegrens. Toen heb ik nakomelingen van die Boonstra die hier nog woonden, opgezocht. Een oude tante wist nog een nauwkeurige beschrijving te geven van het land, waar de munten waren opgegraven. Een veldverkenning leverde toen de verrassing op dat de munten precies in het tracé van de Oude Heerenweg waren gevonden. Naderhand zijn nog wat losse munten uit diezelfde tijd gevonden en die blijken allemaal te liggen vlakbij de Oude Heerenweg.”

In Stavoren bestond vroeger de Koepoort. Men dacht altijd dat die poort bedoeld was om de stadskoeien elke dag uit te laten naar de weiden buiten. Volgens Joop van der Tuin zit het anders: het was de poort waardoor de koeien werden binnengedreven die in grote kudden ver uit het achterland kwamen, langs de Heerenweg, om te worden verhandeld. De naam Coevorden moet ook in dat licht worden gezien.

Er zitten nog veel hiaten in de route. Tussen Stavoren en Gaasterland is de zaak allesbehalve

duidelijk. In Gaasterland zelf is de meest waarschijnlijke route die over Oudemirdum en Wijckel. Vanaf Wijckel lijkt er maar één mogelijkheid: via Sint Nicolaasga en Joure. Een weg rechtsaf, via de omgeving van Lemmer naar de hoge gronden bij Oldemarkt, ligt niet voor de hand. Dat laagveengebied bij Tjeukemeer, Tjonger en Linde was in de negende eeuw waarschijnlijk niet erg toegankelijk.

Ook vanaf Joure is er niet veel duidelijkheid. Het meest logi-

sche is: via Heerenveen en vanaf daar via Oudeschoot, Oldeholtwolde en Wolvega naar Steenwijk. De weg door Weststellingwerf draagt in een oud stuk over een flinke lengte de naam Heirweg, dus dat kan.

Het is uiteindelijk de bedoeling vast te stellen waar die oude landweg precies heeft gelegen. Van der Tuin: „Als je dat tracé opspoor heb je verbinding met andere plaatsen waarmee je een gedeeltelijke geschiedenis gemeen hebt. Als je de route weet kun je de geschiedenis van de verschillende plaatsen verrijken.” Het geeft ook toeristische en cultuur-historische mogelijkheden weet hij. Te denken valt aan fiets- of wandelroutes of aan gezamenlijke activiteiten van de plaatsen die aan de landweg liggen.

Hij steekt er relatief veel tijd in. Dat kan nu ook, nu hij zijn loopbaan als documentalist en vertaler bij het Waterloopkundig Laboratorium in de Noordoostpolder heeft beëindigd. In die functie verzorgde hij de publicatie van vier woordenboeken van termen die in de waterbouwkunde worden gebruikt. De boeken verschenen tussen 1987 en 1993. Ze bevatten termen op tal van gebieden: waterbouwkunde en -beheer, hydraulica, grondmechanica, geologie, funderingstechniek, drainage, havens en vaarwegen. En dat alles in maar liefst vijf talen: Nederlands, Engels, Duits, Frans en Spaans. Daarnaast schreef hij een groot aantal artikelen over waterbouwkunde onderwerpen en historische geografie in gespecialiseerde tijdschriften.

Het Heerenweg-project ziet hij, nu hij niet meer werkt, eigenlijk haast als een soort van voortzetting van zijn werk bij het Waterloopkundig Laboratorium. Daar kon hij buitenwerk combineren met studie binnen. „Ik ben een buitenman. Als het mooi weer is trek ik er op uit en bestudeer het landschap. En als het lelijk weer wordt kan ik de resultaten van dat veldwerk binnen bestuderen.”

KERST HUISMAN